

РОЗДІЛ 6. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

ВПРОВАДЖЕННЯ СКЛАДНИКІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ В ІНКЛЮЗИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

IMPLEMENTATION OF COMPONENTS OF TOURISM IN AN INCLUSIVE EDUCATION ENVIRONMENT

У статті проаналізовано основні дефініції проблеми навчання дітей з особливими освітніми потребами. Охарактеризовано особливості організації освітнього середовища дітей з особливими потребами. Надано визначення поняття «інклюзія» та проаналізовано погляди видатних вітчизняних і зарубіжних науковців щодо значення цього терміну в системі освіти. Проаналізовано, яке саме освітнє середовище можна вважати «інклюзивним». Визначено найважливіші чинники управлінської діяльності в закладах освіти для дітей з особливими потребами та виокремлено основні напрямки роботи закладу освіти в організації інклюзивного навчання. Означено специфіку роботи педагога в інклюзивному освітньому середовищі. Наголошено на значущості інклюзивного освітнього середовища в навчальному, виховному, духовному, фізичному розвитку вихованців та організації їх змістовного дозвілля та відпочинку. Визначено важливу роль сфери туризму в розвитку сучасної системи освіти України. Акцентовано увагу на можливості впровадження в інклюзивне освітнє середовище складників туризму задля організації та проведення дозвілля дітей як інструменту розвитку їх особистості. Схарактеризовано значення терміну «анімація», «анімаційна програма», визначено її види та функції. Апробовано та показано результати впровадження в інклюзивне освітнє середовище закладу освіти різних видів анімаційних програм (спортивно-оздоровчих, культурно-пізнавальних, розважальних і комбінованих), туристичних зльотів і походів, а також оглядових та тематичних екскурсійних маршрутів задля розвитку дітей з особливими потребами, залучення їх до соціуму, організація згуртованості колективу та спільного проведення дозвілля з однолітками. Визначено перспективи подальших досліджень щодо можливості використання різних видів туризму у процесі розвитку, навчання та виховання дітей з особливими потребами.

Ключові слова: інклюзія, освітнє середовище, діти з особливими потребами, дозвілля, туризм, анімаційна діяльність.

The article has analysed the main defining problems and starting children with special living needs. The peculiarities of organization of educational environment of children with special needs are characterized. The definition of the term "inclusion" is given and the views of prominent national and foreign scientists on the meaning of this term in the education system are analysed. It is analysed what kind of educational environment can be considered "inclusive". The most important factors of management activity in educational institutions for children with special needs are identified and the main directions of work of the educational institution in the organization of inclusive education are highlighted. The specifics of the teacher's work in an inclusive educational environment are defined. The importance of inclusive educational environment in educational, educational, spiritual, physical development of pupils and organization of their meaningful leisure and rest was emphasized. The important role of tourism sector in the development of the modern education system of Ukraine has been determined. Emphasis is placed on the possibility of introducing into the inclusive educational environment the components of tourism for the organization and leisure of children as a tool for the development of their personality. The meaning of the term "animation", "animation program" is defined, types and functions are defined. The results of introduction of different types of animation programs (sports, recreational, cultural, entertaining and combined) into the inclusive educational environment of the educational establishment are tested and shown, tourist gatherings and hikes, as well as sightseeing and thematic excursion routes for the development of children with special needs for the development of children with special needs to society, cohesion in the team and joint leisure with peers. The prospects for further research on the possibility of using different types of tourism in the development, education and upbringing of children with special needs are identified.

Key words: inclusion, blessing, children with special needs, access, tourism, animation activities.

УДК 37.04

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.36>

Сидорук А.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри туризму
та готельно-ресторанної справи
Запорізького національного
університету

Бондар В.Л.,

директор
Запорізької загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 104
Запорізької міської ради
Запорізької області

Постановка проблеми в загальному вигляді. Інклюзивна освіта – це освітня технологія, яка передбачає навчання й виховання дітей з особливими потребами у звичайному закладі освіти, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності освітнього процесу.

Інклюзія – це не науковий термін, яким послуговуються для вирішення абстрактних проблем. Це, насамперед, перший крок до того, щоб дитина

з особливими освітніми потребами (ООП) могла стати частиною соціуму. Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія закладів освіти – допомогти розкрити та розвинути таланти кожної дитини, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами. Особлива дитина в класі (групі) – неабияке випробування для вчителя (викладача). Постає питання: якщо вони не

можуть працювати з такою дитиною, то як можуть навчати інших. Це питання не має 100% відповіді та є актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичним підґрунтям розвитку інклюзивної освіти є роботи відомих учених: Л. Гупало, Л. Савчук, М. Салігман, Т. Скрипник, М. Староверова, Р. Юськевич, І. Юхимець та інших.

В останніх наукових публікаціях вітчизняних авторів визначені результати наукових досліджень, які присвячені проблемі розвитку інклюзивної освіти. Характеризуючи стратегічні напрями сучасної освітньої політики України, А. Колупаєва позиціонує інклюзивну освіту як найбільш значущий інноваційний рух в освіті ХХ сторіччя [4]; С. Архипова та Л. Смеречак обґрунтовують значимість соціального виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання [1]. На думку Ю. Найди, Н. Софій, формування інклюзивного освітнього середовища орієнтоване на розвиток особистості та відповідність запитам соціального оточення і сподіванням людини. О. Фурман акцентує увагу на необхідності створення комфортного середовища для дітей із різними стартовими можливостями [7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні в Україні немає єдиної офіційної термінології для характеристики дітей з особливими освітніми потребами, хоча це поняття широко розповсюджене. Доцільно обґрунтованим, на нашу думку, є визначення цього поняття, яке надав французький учений Дж. Лефранк (G. Lefrancois): «Особливі потреби – це термін, який використовується щодо осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги та послуг, надається можливість розвинути свій потенціал» [6]. Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку. Як зазначає А. Колупаєва, особливість передбачає відмінність, несхожість, можливо – неповторність, індивідуальність, унікальність. Відповідно, дітьми з особливими освітніми потребами науковці вважають дітей з інвалідністю, дітей із незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованих дітей тощо [3].

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в масові заклади освіти – це глобальний суспільний процес. Термін «інтеграція» має латинське походження та означає об'єднання частин у ціле. У своїй науковій роботі А. Колупаєва, О. Таранченко наводять визначення терміну освітня інтеграція українськими та зарубіжними вченими. Так, на думку Т. Лормана та Д. Деллера, інтеграція – це процес і результат створення тісно пов'язаного, єдиного, цілісного. Т. Бут, Д. Деллер, В. Засенка,

Д. Лупарт, Т. Лорман та інші зазначають, що інтеграція виступає противагою сегрегації (виключення дітей з особливими освітніми потребами із суспільного життя та надання освітніх послуг винятково у спеціальних закладах освіти) й позначає перехідний поступ до інклюзії як інноваційної освітньої системи [3].

Отже, інклюзивну освіту можемо розглядати як складник системи освіти, який допомагає дітям з особливими потребами навчатись, розвиватись й адаптуватися до соціуму. Саме це свідчить про доцільність упровадження різноманітних методів і форм навчання, які сприятимуть отриманню певного рівня знань та вмінь, а також допоможуть «особливим» дітям почувати себе впевнено в суспільстві.

Мета статті. Метою статті є визначення можливості впровадження різних форм туристичної діяльності в інклюзивне освітнє середовище.

Виклад основного матеріалу. Термін «інклюзія» (англ. inclusion), який був запозичений з англійської мови, означає включення або приєднання та перекладається так: include – включати, залучати; including – включаючи; inclusive – включно, містить. Як зазначають Л. Байда, О. Красюкова-Енс, В. Азін та інші, інклюзія – це політика і процес, які забезпечують повну участь усім членам суспільства в усіх сферах життєдіяльності [2]. Сучасні науковці тлумачать це поняття по-різному. Так, Л. Міщик використовує термін інклюзія у значенні процесу збільшення ступеня участі всіх дітей у соціальному житті та в різних програмах [5]. Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що інклюзія – це широке поняття, яке охоплює суспільні, соціальні, педагогічні й освітні аспекти.

Інклюзивне навчання є найбільш ефективним засобом, який гарантує солідарність, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими освітніми потребами та їх однолітками. Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Освітнє середовище можна назвати інклюзивним за умов наявності сприятливого соціального та емоційного клімату; спланованого та організованого простору, в якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових й індивідуальних занять; умов для спільної роботи дітей та надання ними допомоги один одному задля досягнення позитивного результату. Інклюзивне освітнє середовище також змінює роль педагога звичайного закладу освіти, який має сприймати учнів з особливими освітніми потребами однаково, так само, як й інших дітей у класі; залучати їх до спільних видів діяльності, надаючи дещо інші завдання; залучати учнів до колективних форм навчання і групового вирішення завдань; використовувати

різноманітні форми колективної взаємодії: ігри, змагання, спільні проекти, дослідження та інші.

Нині інклюзивне освітнє середовище є доступним для дітей з особливими потребами, адже право на однаковий доступ до якісної освіти та навчання в умовах закладу освіти – це право всіх дітей. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Перебування таких дітей зі здоровими однолітками надає їм змогу розвивати відповідні комунікативні та соціальні навички. Звичайна соціальна взаємодія сприяє встановленню дружніх, позитивних відносин і сприяє покращенню концентрації уваги, пам'яті та посилення мотивації до навчання. Набувається успішний досвід оволодіння вміннями, необхідними для активного самостійного життя.

Одним із найважливіших чинників управлінської діяльності в закладах освіти для дітей з особливими потребами є їх адаптація до навколишнього середовища для повноцінного життя в майбутньому за допомогою навчання та виховання в них усіх соціальних елементів суспільства.

В організації інклюзивного навчання можемо виділити такі основні напрямки роботи закладу освіти:

1. Робота з батьками.
2. Організація освітніх умов.
3. Підбір кадрів.
4. Створення психологічних умов (позитивного налаштування).

Величезним і важливим напрямком роботи педагогічного колективу закладу освіти з організації інклюзивного освітнього середовища є створення позитивного психологічного клімату і серед батьків, і серед учнів, і серед усіх працівників закладу.

Інклюзивне освітнє середовище становить собою систему спеціальних педагогічних засобів, заходів, форм і методів навчання та виховання, спрямованих на розвиток процесів компенсації, подолання й усунення недоліків пізнавальної діяльності, рис особистості, розвитку фізичних, рухових можливостей дітей з особливими потребами.

Працюючи з дітьми, які мають обмежені психофізичні можливості, кожен працівник повинен займатися виконанням своїх обов'язків щодо навчання та виховання кожної дитини: діагностичною, корекційною, консультативною роботою, що має свої особливості та спрямовується на виправлення, послаблення недоліків психофізичного розвитку, формує нові пізнавальні можливості.

Система занять дітей з особливими потребами організована на поєднанні наочного образу, слова та практичних дій, що сприяє розвитку сприймання й сенсорних можливостей наочно-образного мислення, довільної уваги та пам'яті.

Окрім проведення корекційно-розвиткових занять, закладам освіти слід звернути увагу на

організацію дозвілля дітей з особливими освітніми потребами. Загалом, дозвілля дуже важливе для сучасної особистості тому, що є невід'ємною ланкою в їх житті. Воно виконує важливі соціальні та адаптаційні функції, дає можливість реалізувати свої нахили й таланти, проявляти ініціативу, сформувати життєві ідеали, цілі, ціннісні орієнтації, бути відповідальним за свої дії, сприяє пошуку себе та свого місця в дорослому житті тощо.

Особливої уваги вимагає організація дозвілля дітей з особливими потребами, оскільки на першому плані стоїть необхідність у підвищеній фізичній активності, в пізнавальній діяльності, а також прагнення провести вільний час з однолітками заради спілкування. Педагогічний процес в організації дозвілля таких дітей будується на співтворчості їх і педагогів, їх дружбі та духовній спільності, взаємоповазі, а також взаємній зацікавленості у спільному успішному досягненні результату діяльності. Співтворчість можлива тільки за умови сприятливих міжособистісних стосунків і духовно-психологічного комфорту, тому найпершим завданням педагога є створення такого психологічного середовища, шляхом використання різноманітних методів, форм та засобів, завдяки якому дитина із задоволенням і радістю буде брати участь у дозвільних заходах.

В сучасній системі освіти задля організації дозвілля дітей доцільно використовувати різноманітні види й форми анімації, що є складовою туристичної діяльності. Як відомо, анімацією є діяльність із розробки і здійснення спеціальних програм проведення вільного часу, організації та проведення розваг, спортивного дозвілля як дітей, так і дорослих.

На практиці за видами анімаційні програми поділяють на такі види: спортивно-оздоровчі, культурно-пізнавальні, розважальні, екскурсійні, комбіновані тощо.

Разом із педагогічним колективом ЗНЗ № 104 нами було розроблено та проведено в закладі освіти наступні анімаційні заходи:

– комплекс анімаційних, який охоплює оздоровчо-гігієнічні, танцювальні, фізкультурно-спортивні, імітуючі та рухливо-мовні вправи для використання під час проведення уроків для відпочинку дітей;

– спортивно-оздоровчі програми «Спортивна година» та «Фізкультура для всіх», які передбачали проведення різноманітних естафет, а також рухливих і спортивних ігор;

– розважально-ігрову програму «Юні шукачі розваг»;

– культурно-пізнавальну програму «Ігровий батл», яка поєднувала різноманітні види ігор: від розважальних до інтелектуальних та мала змагальний характер;

– комплексну програму «Від учня до вчителя», під час якої діти самі проєктували анімаційні

заходи та мали змогу провести їх один для одного за допомогою вчителя.

Важливою формою в організації дозвілля дітей з особливими потребами та їх однолітків є проведення туристичних походів, зльотів, екскурсій, прогулянок тощо. Бо саме дитячий і молодіжний туризм є ефективним засобом виховання, навчання, оздоровлення, соціальної адаптації й розвитку особистості дітей та молоді.

Об'єднання різновікових категорій дітей дозволило нам проводити туристичні зльоти та походи «Маленькі туристи» та «День туризму», під час яких у дітей є більше можливостей познайомитися один з одним, навчитися працювати в команді, позмагатися на смузі перешкод, у складанні рюкзака та туристичної палатки, позмагатися з картографії та у виконанні туристичної пісні тощо. Крім того, такі форми дозволяють дітям зануритися у світ природи та подивитися на неї під кутом збереження навколишнього середовища.

Тісний зв'язок з організацією туристичних походів має проведення екскурсій, за допомогою яких діти можуть дізнатися про національну культурну спадщину українського народу, історію народів світу тощо. Задля ознайомлення з культурно-історичною спадщиною міста Запоріжжя нами було проведено такі види екскурсій: оглядову «Запоріжжя туристичне» та тематичну «Хортиця Сакральна».

Висновки. Необхідність розвитку особистості дітей є суспільно-необхідним і природнім вектором розвитку соціуму. Все вищезазначене дозволяє стверджувати, що інклюзивне освітнє середовище має забезпечувати не тільки навчання дітей з особливими потребами, а й організацію проведення їх дозвілля, що сприятиме духовному та соціальному розвитку. Впровадження різноманітних форм туристичної діяльності в інклюзивне освітнє середовище впливає на розвиток образного мислення

дітей з особливими потребами, сприяє реалізації їх образотворчих здібностей, естетизації буденності життя й досягненню конкретних творчих результатів. На нашу думку, впровадження форм туристичної діяльності в інклюзивне освітнє середовище є важливим й ефективним засобом розвитку особистості дітей з особливими потребами.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні можливостей залучення дітей з особливими потребами до участі в різних видах туризму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Архипова С., Смеречак Л. Особливості соціального виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 11. Вип. 24(1). 2018. С. 8–15. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24(1)_4).
2. Байда Л., Красюкова-Енс О., Азін В. Інвалідність та суспільство. Київ: Київ. ун-т, 2011. 188 с.
3. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ: АТОПОЛ, 2016. 152 с.
4. Колупаєва А. Стратегічні напрями сучасної освітньої політики України. *Освіта осіб з особливими освітніми потребами: шляхи розбудови*. 2010. Вип. 1. С. 7–13.
5. Міщик Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей інвалідів у процесі навчання. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету України*. 2012. № 5. С. 139–142.
6. Туризм у системі інклюзивної позашкільної освіти. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12374/1/1.pdf>
7. Фурман О. Інклюзивна освіта: створення комфортного середовища для дітей із різними стартовими можливостями. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2017. № 48. С. 16–19.